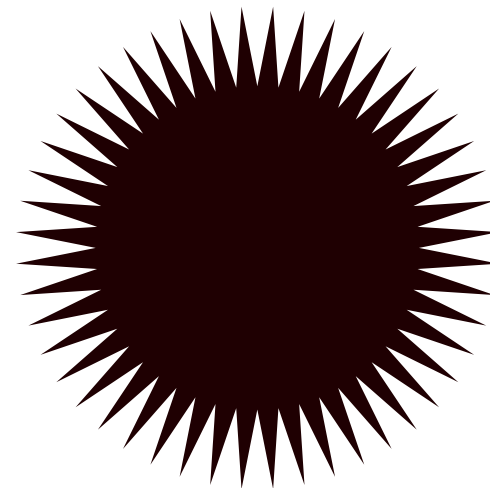

5:

Analiza medijskog diskursa i prakse pravosudnih organa Republike Srbije u pogledu fenomena nasilnog ekstremizma i stranih boraca na ratištu u Republici Ukrajini za period od juna 2023. do februara 2024. godine

Autor:

Nikola Kovačević, pravnik

2

Kako se navršava dvogodišnjica od početka vojne agresije Ruske Federacije na Republiku Ukrajinu, koja je takođe obeležena i Maršom solidarnosti u Beogradu,¹ pitanje odgovornosti srpskih državljana koji odlaze da uzmu učešće u ratnom sukobu u Ukrajini ostaje gotovo nepromenjeno. Kada se kaže nepromenjeno, misli se pre svega na činjenicu da je i dalje očigledno da je odgovor nadležnih organa i dalje neadekvatan, te da se još uvek ne može sa sigurnošću ustanoviti stvaran broj srpskih državljana koji su odlučili ili planiraju da uzmu učešće u oružanom sukobu. Prema nekim procenama, do kraja 2023. godine, ukupan broj srpskih boraca bi trebalo da dostigne brojku od 500,² što se ne može smatrati zanemarljivim i, bez ikakve sumnje prenosi odgovornost na srpske vlasti da se ovom fenomenu stane na put.

Međutim, odgovor pravosudnih i bezbednosnih organa Republike Srbije ostaje nepromenjen, a informacije o postupcima koji se vode protiv organizatora svedene su na medijske napise. Presude koje su donete protiv državljana Srbije koji su se vratili s ukrajinskog ratišta i dalje se odnose na period od 2014, do 2016. godine, dok podataka o periodu koji počinje ruskom agresijom u februaru 2022. godine nema, osim u odnosu na Dejana Berića,³ za koga je Osnovno javno

1 AlJazeera, *U Beogradu održan Marš solidarnosti s Ukrajinom*, 24.02.2024, dostupno na: <https://bit.ly/30VV4M6>.

2 AlJazeera, *Rado Srbini ide u ruske vojnike*, 26. avgust 2023, dostupno na: <https://bit.ly/48uJY7m>.

3 Blic, *Ratni profiter iz Putinaca "Žicka" Samozvani snajperista i Ruski plaćenik poziva građane na front u Ukrajinu*, donacije traži u kriptovaluti, 9. februar 2023, dostupno na: <https://bit.ly/4bREDDy>

tužilaštvo u Rumi otvorilo prekrivični postupak.⁴ Nema drugih podataka koji bi mogli da dokažu postojanje proaktivnog pristupa nadležnih organa u gonjenu i kažnjavanju državljana Srbije na stranim ratištima.

Ono što je vredno pažnje za period koga ovaj izveštaj pokriva jeste progon ruskih antratih aktivista koji u javnom delovanju kritikuju režim Vladimira Putina, agresiju na Ukrajinu i druge društveno-političke teme i događaje u Ruskoj Federaciji. Progon se svodi na zloupotrebu odredaba Zakona o strancima⁵ kojima se, pod izgovorom pretnje po nacionalnu bezbednost, odbijaju ulasci u Republiku Srbiju, otkazuju boravci, ili uručuju rešenja o vraćanju. Navedene negativne bezbednosne procene izrađuje Bezbednosno-informativna agencija, na čijem čelu je do skora bio Aleksandar Vulin, koga je nedavno predsednik Vladimir Putin odlikovao Ordenom prijateljstva.⁶

Ovaj izveštaj ima za cilj da ukratko, na osnovu otvorenih izvora (medija), ponudi pregled prakse nadležnih pravosudnih organa kad je reč o proterivanju, ili pokušaja proterivanja ruskih antiratih aktivista i generalno, medijski narativ koji se odnosi na srpske državljanke koji se bore na ruskoj strani u Ukrajini.

4 Isto.

5 *Sl. glasnik RS*, br. 24/2018, 31/2019 i 62/2023, dostupno na: <https://bit.ly/2SUJIee>

6 Radio Slobodna Evropa, *Putin odlikovao Vulina Ordenom prijateljstva*, 30. januar 2024, dostupno na: <https://bit.ly/3uNW02V>

Krivični zakonik Republike Srbije⁷ propisuje dva krivična dela kojima se inkriminišu radnje koje se dovode u vezu s delovanjem srpskih državljana na stranim ratištima – učestvovanje u ratu ili oružanom sukobu u stranoj državi (član 386a Krivičnog zakonika) i organizovanje učestvovanja u ratu ili oružanom sukobu u stranoj državi (član 386b Krivičnog zakonika).

član (1) *Državljanin Srbije koji učestvuje u ratu ili oružanom sukobu u stranoj državi, kao pripadnik vojnih ili paravojnih formacija strana u sukobu, a nije državljanin te strane države, kao ni pripadnik zvanične misije međunarodne organizacije čiji je Srbija član, kazniće se zatvorom od šest meseci do pet godina.*

(2) *Ako je delo iz stava 1. ovog člana učinjeno u sastavu grupe, učinilac će se kazniti zatvorom od jedne do osam godina.*

Radnja izvršenja je učestvovanje u ratu ili oružanom sukobu (unutrašnjem ili međunarodnom) u stranoj državi, i nije važno na koji se način učestvuje.⁸ Važno je samo da se deluje u sklopu određene vojne ili paravojne formacije, a nisu važne ni pobude iz kojih se neko priključio.⁹ Subjektivno obeležje je umišljaj.

7 Sl. glasnik RS, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 – ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 i 35/2019, dostupno na: <https://bit.ly/2DMH7Lm>.

8 Isto, str. 1173.

9 Isto.

Izvršilac može biti samo državljanin Srbije koji nije državljanin strane države, kao ni pripadnik zvanične misije međunarodne organizacije čiji je Srbija član. Zaprećena krivična sankcija za ovo krivično delo je kazna zatvora propisana u rasponu od jedne do pet godina.

Kvalifikovani oblik podrazumeva da je krivično delo učinjeno u sastavu grupe, što znači najmanje tri osobe koje su se udružile radi trajnog ili privremenog vršenja ovog krivičnog dela. Krivična sankcija koja je predviđena jeste kazna zatvora od jedne do osam godina.

član (1) *Ko u nameri izvršenja krivičnog dela iz člana 386a ovog zakonika na teritoriji Srbije vrbuje ili podstiče drugo lice na izvršenje tog dela, organizuje grupu ili vrši obuku drugog lica ili grupe za izvršenje tog dela, opremi ili stavi na raspolaganje opremu radi izvršenja tog dela ili daje ili prikuplja sredstva za izvršenje tog dela, kazniće se zatvorom od dve do deset godina.*

(2) *Za delo iz stava 1. ovog člana učinilac će se kazniti kaznom propisanom za to delo i kada lica koja organizuje nisu državljani Srbije.*

Radnja izvršenja se preduzima u nameri izvršenja krivičnog dela učestvovanje u ratu ili oružanom sukobu u stranoj državi iz člana 386a i to: vrbovanjem; podsticanjem; organizovanjem grupe; obučavanjem drugog lica ili grupe; opremanjem ili stavljanjem na raspolaganje opreme; davanjem ili prikupljanjem sredstva.

Sve navedene radnje spadaju u red radnji podstrekavanja i pomaganja na krivično delo iz člana 386a KZ.¹⁰

Subjektivna obeležja su umišljaj i posebna namera usmerena na izvršenje krivičnog dela iz člana 386a KZ,¹¹ a konstitutivno obeležje je i mesto izvršenja, a to je teritorija Republike Srbije (RS). Zaprećena krivična sankcija je kazna zatvora propisana u rasponu od dve do 10 godina. Kažnjivo je i delovanje osoba koje nisu državljani Srbije.

U periodu od 2014, do 2022. godine, ukupno su donete 32 presude, kojima je utvrđena krivična odgovornost državljanina Srbije koji su uzeli učešće u ratu u Ukrajini na ruskoj strani. U svakoj od njih je potvrđen sporazum o priznanju krivičnog dela u odnosu na 32 strana ratnika u Ukrajini. Od 32 presude, osam se odnosilo na član 386a. stav 2. u vezi sa stavom 1, dok se 24 presude odnose na član 386a. stav 1. U periodu od inkriminacije uzimanja učešća u ratu ili oružanom sukobu u stranoj zemlji, nije bilo zabeleženih slučajeva krivičnog gonjenja osoba osumnjičenih za organizovanje učestvovanja u ratu ili oružanom sukobu u stranoj državi iz člana 386b. Krivičnog zakonika. Ovaj podatak sam po sebi svedoči da se ovoj temi nije pristupilo na preventivan, već isključivo ne reaktivan način i to u odnosu na pojedince, a ne u odnosu na sistem organizovanih odlazaka koji, bez ikakve sumnje postoji.¹²

¹⁰ Isto, str. 1174.

¹¹ Isto.

¹² Videti, na primer, izjavu Dejana Berića: YouTube, *Српски добровољци на полигону*, 11. decembar 2022, dostupno na: <https://bit.ly/4aig5IW>

Iz presuda Višeg suda u Beogradu na jasan način se može videti da je kaznena politika izuzetno blaga, jer je u 29 od 32 presude izrečena uslovna osuda. Osim toga, 2 osobe su osuđene na kaznu zatvora od šest meseci koje su odslužili u prostorijama gde osuđeni stanuju, dok je jedina zatvorska kazna izrečena u septembru 2022. godine i to u trajanju od godinu dana, i to državljaninu Srbije koji je 2015. godine bio deo Husarskog puka. Međutim, u januaru 2023. godine Radio Slobodna Evropa je preneo da je osuđenom u navedenom postupku jednogodišnju kaznu zatvora Apelacioni sud u Beogradu zamenio uslovnom osudom.¹³ U periodu do februara 2024. godine, autoru izveštaja nije poznato da li je još neki državljanin Srbije osuđen za navedena krivična dela.

Kada je reč o postupcima koji su u toku, medijski napisi ukazuju na to da je većina predmeta u predistražnoj fazi i podaci o tome nisu dostupni javnosti. Ono što je sigurno jeste, da je Osnovno javno tužilaštvo u Rumi pokrenulo pretkrivični postupak protiv Dejana Berića, i to nakon što je preko svog *YouTube* kanala javno pozvao državljane Srbije da mu se jave, kako bi organizovao njihov odlazak na ukrajinsko ratište.¹⁴ Pored toga, na njegovom zvaničnom *YouTube* kanalu moglo se videti da ovaj strani borac prima uplate u kripto valutama, a prema pisanju Radija Slobodne Evrope (RSE), preko “kripto novčanika” povezanih s Berićem prošlo je blizu osam hiljada

¹³ Radio Slobodna Evropa, *Dobrovoljcu iz Srbije ukinuta kazna zatvora zbog ratovanja u Ukrajini i izrečena uslovna*, 27. januar 2023, dostupno na: <https://bit.ly/49Q8u4f>

¹⁴ YouTube, *Dejann Bericc*, dostupno na: <https://bit.ly/3Tapyw5>

aura tokom sedam meseci (druga polovina 2022. godine). Objava sadrži adrese nekoliko kripto novčanika na koje se mogu izvršiti uplate u različitim digitalnim valutama: bitkoinima (BTC), eteriju-mu (ETH), litekoinu (LTC), ali i manje poznatim valutama moneru (XMR) i decredu (DCR).¹⁵

Iako zvaničnici Srbije povremeno daju pozitivne izjave u smislu posvećenosti Srbije u sprečavanju fenomena boraca na stranim ratištima, stav Evropske komisije (EK) u izveštaju o napretku u procesu evropskih integracija u 2023. godina navodi sledeće:

“Potrebni su dodatni napori da se istraži i krivično goni mreža za regrutovanje stranih boraca, posebno u kontekstu ruskog agresorskog rata u Ukrajini. Vlasti bi trebalo da poboljšaju kapacitete za rešavanje terorističkih i ekstremističkih sadržaja na društvenim mrežama, uvećavajući napore da se teroristički sadržaj upućuje internet kompanijama i ulažući dodatne napore da se civilno društvo osnaži da razvije efikasne kontranarative na mreži”.¹⁶

Ovi nalazi Evropske komisije ujedno ukazuju i na to da u Srbiji nisu uloženi dovoljni napori da se suzbija nasilni ekstremizam, saglasno preporukama Generalne skupštine UN. U Akcionom planu Generalne skupštine Ujedinjenih nacija za prevenciju nasilnog

¹⁵ Radio Slobodna Evropa, *Tragom kripto novčanika Dejana Berića, srpskog borca u Ukrajini*, 8. februar 2023, dostupno na: <https://bit.ly/3US1MXa>

¹⁶ European Commission, *Serbia: Progress Report 2023*, str. 63, dostupno na: <https://bit.ly/3TbJv5M>

ekstremizma određeno je nekoliko narativa koji se za potrebe izveštaja paralelno prikazuje s narativima u Srbiji:¹⁷

žrtve – Srbija kao žrtva NATO, Rusija koja je istorijski obespravljena, jer je Ukrajina njen sastavni deo koji su oteli komunisti, stradanje pravoslavnog naroda uz podsticanje Zapada, EU i NATO i ostale snažne emocionalne poruke koje nosioci nasilnog ekstremizma lako zloupotrebljavaju – posebno je u populističkom srpskom narativu bio analiziran intervju Vladimira Putina Karlsonu Takeru.¹⁸

– iskorišćavanje pravoslavnih verskih uverenja, uspostavljanje kriterijuma za “merenje” patriotizama, pravdanje agresije kao rusofilijom, tj. ljubavlju prema ruskoj tradiciji i kulturi i tako dalje.

– kojim se oslikava delovanje lidera političkih i drugih ekstremističkih organizacija koji svoji uticaj šire posredstvom medija i društvenih mreža.

Možda najnovija informacija koja je vredna pomena, jesu vesti o nezadovoljstvu srpskih boraca koji se nalaze na ratištu u Ukrajini. U video klipu koji traje nekoliko minuta, državljani Srbije objašnjavaju svoje probleme koje imaju tokom boravka u ruskim oružanim snagama i direktno od Vladimira Putina traže da se njihov status

¹⁷ UNGA, *Plan of Action to Prevent Violent Extremism*, 24. decembar 2015, A/70/674, dostupno na: , u daljem tekstu: Akcioni plan.

¹⁸ Vidti više na: YouTube, *Goran Petronijević analizira intervju Putina i Karlsona i poredi dve situacije sa Krimom i Kosovom!*, Jutarnji program TV Happy, 12. februar 2024, dostupno na: <https://bit.ly/42Um6ch>

poboljša.¹⁹ Javnu podršku pružio im je i Dejan Berić,²⁰ kome je prema nekim navodima, zbog toga zapaljena i kuća.²¹

Progon antiratnih aktivista ruskog porekla, koji uživaju pravo na privremeni boravak ili stalno nastanjene u Republici Srbiji, nastavljeno je i u izveštajnom periodu. Progon se ogledao u zloupotrebi odredaba Zakona o strancima, kojima se reguliše postupanje prema strancima koji predstavljaju “neprihvatljiv bezbednosni rizik” u smislu člana 9. navedenog zakona. Tako je u prethodnih godinu dana odbijen ulazak u zemlju, ili otkazan boravak i naloženo napuštanje Republike Srbije Peteru Niktinu, ruskom advokatu i antiratnom aktivisti, ali i Vladimir Volohonskom i Jevgeniju Iržanskom sa suprugom Elizabet, kao i Eleni Koposovoj s porodicom.²²

Ono što je takođe zanimljivo, jeste i da je takva praksa počela da se primenjuje i na brojne druge kategorije stranih državljana, poput

19 N1, *Muke dobrovoljaca iz Srbije koji ratuju u Ukrajini: Svedoče o torturi, najveći problem – saborci Rusi*, 10. januar 2024. godine, dostupno na: <https://bit.ly/3vjdqji>

20 Blic, *“CIGANI, ZAŠTO STE DOŠLI OVDE?” Srpski plaćenik koji ratuje u Ukrajini se žalio: “Rusi nas tretiraju kao stoku, vojna policija je SMRSKALA NEKOLIKO GLAVA”* (VIDEO), 9. januar 2024. godine, dostupno na: <https://bit.ly/3IIQwFa>.

21 Blic, (VIDEO) *ZAPALJENA KUĆA SRPSKOG PLAĆENIKA* Nedavno je kritikovao ruske komandante, dom u Rusiji mu je IZGOREO DO TEMELJA: *“Pretnje su stalno stizale”*, 24. februar 2024. godine, dostupno na: <https://bit.ly/3wZkJgt>.

22 Radio Slobodna Evropa, *‘Svaki dan sam u strahu’*: Ruski antiratni aktivisti pod pretnjom proterivanja iz Srbije, 5. februar 2024. godine, dostupno na: <https://bit.ly/4a1LGie>

glumaca²³ ili estradnih zvezda iz susednih zemalja.²⁴ Uzimajući u obzir profil pojedinaca na koje su navedene mere primenjuju, jasno je da je etiketa “neprihvatljivog bezbednosnog rizika” ništa drugo nego kazna za izraženi politički stav, i to pre svega, u pogledu kritike vlasti Vladimira Putina i agresije na Ukrajinu. Iz tog razloga, mnogi od navedenih pojedinaca morali su da napuste Srbiju, dok su neki ostali pokušavajući da u postupcima po žalbama osporavaju navedene odluke.

Najspornija okolnost u svim navedenim postupcima jeste to što je negativna bezbednosna procena BIA u potpunosti označena kao tajna, te da osobe u odnosu na koje je procena izvršena nemaju mogućnost da saznaju ni deo razloga za istu. Samim tim, njima je onemogućeno da u postupku po žalbi ili upravno-sudskom sporu efikasno osporavaju odluke kojima im se odbija ulazak, ili na osnovu kojih se mogu proterati. Međutim, i verovatno zbog pritiska javnosti, Elena Koposova više nije bezbednosna pretnja, te će joj ponovo biti omogućen privremeni boravak.²⁵ Jedan od razloga za promenu stava u pogledu bezbednosne procene jeste i činjenica da Aleksandar Vulin više nije na čelu BIA.²⁶ Sam Vulin je istakao da se

23 *Danas*, *Feđa Štukan za Danas: “Pokušaću da uđem u Srbiju posle 12. juna”*, 2. februar 2024. godine, dostupno na: <https://bit.ly/3IM4cPE>

24 *Danas*, *Pevačici Selmi Bajrami zabranjen ulazak u Srbiju, Vulin rekao da je to njegova odluka*, 22. januar 2024. godine, dostupno na: <https://bit.ly/3vklLiq>

25 NIN, *“Mogla bih da poletim od sreće”*: Ruskinja Elena Koposova za NIN posle odluke da ne bude proterana iz Srbije, 8. mart 2024. godine, dostupno na: <https://bit.ly/3vn3u8v>

26 NIN, *Proterivanja Rusa iz Srbije po nalogu Moskve: Kako je Vulin od BIA napravio trbuhozborca Kremlja*, 6. mart 2024. godine, dostupno na: <https://bit.ly/4cq08ke>

u mnogim od navedenih predmeta on lično zauzeo da određene osobe dobiju negativnu bezbednosnu procenu.²⁷

PREPORUKE

Nadležni pravosudni organi trebalo bi da otvore zvaničnu istragu koja bi za cilj imala razotkrivanje mreže osoba koje se bave organizacijom, finansiranjem i vrbovanjem državljana Republike Srbije za odlazak u Rusku Federaciju, pa potom i na ratište u Ukrajinu, i da iste krivično procesuiraju i kazni krivičnim sankcijama koje su srazmerne težini dela koje su počinili.

Ministarstvo unutrašnjih poslova – Uprava granične police i sve organizacione jedinice koje se bave statusnim pitanjima stranaca

u Republici Srbiji, kao i Bezbednosno-informativna agencija, bi trebalo da prestanu s praksom zloupotrebe instituta bezbednosne procene koja je usmerena na pojedince koji su, praktikujući svoje pravo na slobodu izražavanja, okupljanja i udruživanja, označavani kao “neprihvatljiv bezbednosni rizik”, nakon čega im se odbija ulazak ili uskraćuje boravak na teritoriji Republike Srbije i uručuje rešenje o vraćanju koje za krajnji ishod može imati i njihovo prinudno vraćanje u Rusku Federaciju, gde bi bili izloženi političkom i drugom progonu.

Najviši politički zvaničnici u Republici Srbiji bi trebalo da pošalju jasnu poruku kojom osuđuju i obeshrabruju praksu mobilizacije državljana Republike Srbije za strana ratišta.

²⁷ Danas, “*To se vas ne tiče, to BIA odlučuje*”: Zašto su za vreme Vušinovog mandata proterivani politički nepodobni Rusi, 2. februar 2024. godine, dostupno na: <https://bit.ly/3TIIzHk>.

